(Згадка)

Присвячую пам'яті дєді

Десь зійшлося шість дєдів у Кутіх і змовилися, що в середу вже відвозять своїх синів до шкіл в Коломию, хоть най нені плачуть, хоть най під колісє лягають.

Досвіта хлопця у віз та й холодом, холодом у пістинськім лісі з’їдуться так, гейби не хотячи, гейби на попас під смеречиною. Та як хлопці з-поза смерік звідти не звідти здиблються і, як писанки, скачаються та й розпізнаються, то всю тугу з себе у росу поскидають, а коли ще й доля їх пальчиком закличе, то, як молоді голубці білі, у мури крильми летіти будуть. Не буде їм привиджуватися, що село їх здоганяє, навперед воза лягає і до міста не пускає. Не буде їх ніщо у грудях спирати, не буде їм дорога порохом в очі метати.

Буде їм сонечко цвітом личко малювати…

Так дєді себе безпечили та й так зробили, бо дєдева міць в хаті, а ненині сльози.

Ще заки село пробудилося, дєдя заставили Іванчика поцілувати неню в руку та й на віз на сіно сідати.

— Таки везеш його ситити, — ломили собі руки неня.

Дєдя містили на возі зелену скриньку та й квапилися, гей перед тучею.

Неня відкликали Іванчика до комори і шепотіли, що в гарчику на дні у молоці є три срібні леви. А відтак перешінкали Іванчика, а відтак

переперезали, а відтак червоне яблучко в писану торбину поклали, а відтак плакали.

А як гуси загегали, овечки заблеяли, коровки замукали, то Іванчик вже сидів в білій корушинці на возі коло дєді і минав хату.

Вікна глипали за ним і хмурилися.

Двері запиралися і сердилися.

Плетені перелази руками махали.

На горбочку зелений ясінь підоймився і показував нені, куда її син іде.

Отави росу пили, ненин голос стелили: "Чи мені хибло ложки, чи миски, що я дитину від хати у світ пустила? Хто тепер буде мені косити, хто буде в бутин ходити, хто буде гонти робити?"

А як дєдя на то розгнівалися, то ненині слова утекли вгору і в хмарах горіли, аби Іванчик не банував за селом, аби вгору на небо дивився.

— Коби-с, хло’, утік із цего смучого села від довбні та й барди, то би-с колись мені дєкував, старому!

Іванчик дивився на червоне небо і палав коло дєді, гей той ранок коло сонця на сході.

Але то погані коні, їдуть, як змії!

Так як дві слові заговорити, а вони вже вуйків сад перебігли. Ото будуть вуйко неню сварити, що їм не сказали, коли Іванчик до школи

їде. "Був бих йому грушок у торбину насипав, був бих кинув лева на скриптури, аби, гунцвот, книжки брався".

Та й були би казали: "Мой, хло’, Йва’, чітай, саняку, глібоко тоті коменюші, може би-с на злісного вивчився! Нема в селі понад него. Піп лишень на різдво та на великдень вепра ріжет, а він кождого місяця такого, як медведя, на ватрі шмалит! А які там набутки, гай-гай! П’ют, данцують, з віри виходют. Гримни, кажет, Семене, з моєї дубелтівки зо три рази, най село знає, шо злісний Шпаніло з молодицями п’є та й гуляє!"

А дєдя зацитькували б вуйка: "Ану, заткайся, Семенку, братчіку, таки що піп, то не злісному пара: скорнєє-си рано, відгалакає своє та й увес день може пупом догори лежати, а ти, злісний, чімхай плаями, та вертепами, та печерами, доки тебе звір не збавит або християнин до вершка берези горі ногами не присилит!"

То вони собі перечуться, а Іванчик вже видить, як грубий злісний Шпаніло, прив’язаний ногами до вершка берези, гойдається синіський у повітрі та й руками галуззя ловиться, а галуззя ломиться, і він усім тілом теліпається, як повішена ворона…

— Відрубайте, дєдику, курмей, най злісний не мучиться!

— Ей-га, ти задрімав, хлопче, а попи, аді, вже службу правлют!

Іванчик стидався, а дєдя погладили його по голові і показували батіжком попові гори, що раніськo рядом поставали і червоними кремінними вершками молилися над селом, як три заживні попи над хлібом при парастасі.

— Буде, небоже, красна днинка, коби тобі така доля! Дєдєва твар сяла, як гай до схід сонця. Такі добрі були дєдя лиш тоді, коли з міста вертали, або десь котрої неділі, або коли у тетиної Маріки не весіллю

були, або як колядували. Бо дєдя не мали коли веселитися і хату пестити. Як посиділи коли на стільчику коло печі і люльку закурили, то лиш доти, доки себе не вдарили по чолі і не сказали: "Ти сів, Юро, та й з тобов усе сіло!" Не раз Іванчик з братом і сестрою грався дєді та й нені, та й тоді брат Сюта вуглем малював собі вуси, сідав коло печі, поправляв волосся так, аби наперед підоймався вихор і, пахкаючи люльку, удавав дєдю: "Мой, хло’, ану, барди в руки та й січіть ріщє! Ану, маржині їсти дайте, ану, поліг обертайте, ану, хутко, живо, раз-два!"

На тото сестра Єлена убирала ненину хустку і боронила: "Мой, Ю’, уступиси від дітей, най сили набирают!"

А на тото Сюта Іванчика за вухо хап та й крізь двері: "Ци тобі тото дєдя говорит, ци хто?"

А сестра Сюту за зашінки та й у плач: "Мой, Ю’, а ти нащо дитині відорвав вухо, ти остікси?"

— Най робит або най гине!

— То ти такий дєдя?

— А ти така неня? Меш нужду їсти!

— А ти до чого ґазда?

— Я не ґазда?

І тоді Сюта біг за сестрою навкруг хати, питаючи, чи він не ґазда. А дєдя і неня десь із-за вориння показувалися і казали дітям, що виріють, але їх твар сяла.

Нема в світі понад сестру і брата та й понад неню і дєдю!

— Дєдю, — питається Іванчик, — а ви де діли Сюту і Єлену?

— Вони сеї ночі у діда та й баби ночювали.

— А ви чому мене туди не пустили?

— Бо ти до книжки, а вони до роботи.

Іванчикові стало так банно за братом і за сестрою, що раптом забаг скочити з воза і до них вернутися. Чому його з ними розлучили, чому його беруть геть від роботи, а їх лишають, чому його убрали по-великодньому, а на них руб на рубі? Він буде собі десь у хаті книжку читати та й блавучити, а Сюта буде гній з-під маржини тіскати, а Єлена буде на слоті маржину пасти! Будуть їх дєдя та й неня щодня сварити, а його будуть хвалити!

— Дєдю, вертаймоси ’д хаті, та й беріт ще Сюту і Єлену у школи!

Дєдя посміхнулися та й сперли коня. "Тепер злази, небоже, з воза та бігай ід своїм камратям, бо це вже пістинський ліс над нами".

Лиш дєдя то сказали, а з ліса: "Гоп, гоп!"

А дєдя собі: "Гоп, гоп!"

Та й з’їхалися фіри, як наймлені. Тоті карі коні — то вуйка Костина Будза, а тоті білі — то вуйка Мартинюка, а тоті гніді __ то Кулешіреві, а сиві — то Лазорєкові, а тоті черлені — то Дутчєкові. Та і дєдя вхопили Іванчика за ручку і д’ вуйкам підвели:

— А шо, позагулювали-сте, братя, свої котєта солімкою так, як я своє?

— Аби-с здоров був, брачіку Ю’!

— Аби-сте здорові, побратими пишні!

— То цес зеленоокий не хотів робити на дєдю та й неню?

— А це ваші паничі сардакові, аби здорові були?

— Най усі здорові будут, ні довбні, ні барди не знают!

— Най ростут великі та дужі!

— Най і мужик покушіє панства!

— Прости нам, Боже!

Хлопці цілували вуйків в руки, а вуйки їх гладили і шустками обдаровували.

— Ану, бігайте у ліс, хлопці, та обнюхайтеся добре, аби-сте в приятельстві жили, як дєді ваші!

Хлопці подалися набік у ліс і обнюхувалися очима.

Перерахували себе та й начислили, що є їх чотири Івани, один Микола і один Михайло.

Івани будуть попами, Микола навчителем, а Михайло лісничим.

Попи будуть храми справляти, навчитель буде людські діти бити, а лісничий буде дівчатам кошелі з ягодами відбирати.

Але тоті чупри, тоті лошачі гриви вже не довго будуть вітром буяти.

Але оці добрі, сонішні дєді вже не довго будуть їх, гей курята, з руки годувати!

Але зелене село вже не буде їх своїм сонцем гріти, своїми водами купати, своїми лісами холодити, травами росити, садами веселити.

Гей, верше наш, верше,

Та зелений верше!

Вже нам так не буде,

Та як було перше!

Не злюбив собі тоту тугу злісний Михайло і вийняв з торбини пістоля та й хвалився, що сам його зробив і що воно мудро стріляє.

Ледви попи і учитель обізріли тоту збрую, а злісний вже набив капслю на коминок і стрілив в повітря.

Покотився лісом гомін і доніс хлоп’ячу тугу у дебри і скали.

Хлопці повеселіли.

Попи розспівалися, учитель вирубав собі ліщиновий прут і давав їм такт, а злісний набивав знов пістолє.

Шоби вдати заспівати, шоби до притоки

Та шоби нас не колола смеречина в боки,

Та ци ліпше свині пасти, ци кози доїти,

Та не буде від жентиці в череві боліти.

Рада в раду, та й дєді закликали хлопців з ліса на толічку, та й казали їм навперед себе стояти і слухати добре, що вуйко Мартинюк їх питати будуть.

Вуйко Мартинюк мали у тварі гейби п’ять лискучих ножів, бо гострий ніс — то один ніж, а спичасті уха— то два ножики, а довгі вуси — то два ножі напротив себе.

Вуйко Мартинюк мали тепер в чорних очах такий позір, що як глянули, то здавалося, що мають під сардаком прут і зараз будуть бити.

Цей вуйко говорили, гейби ковбки на гонти розколювали: "Мой, хлопці, мой, нас тут старих опришків є шість, а вас є шість молодих опришків. Не шутка, що ви розпізналися і розіграли-сте-ся, але ви нас можете талану збавити, другі наші діти осиротити, з торбами пустити. Чи ви знаєте, що ви нас можете строшити на прах?

Вісім рік — то вік, то є коли на вас талан з хати виносити! А най котрий з вас відтак кине книжку та й раптом ні цап, ні баран, такий бараба вертає на нашу голову! Тогди хоть топися, хоть стріляйся, хоть пропадай у безвісті! Тогди вигинула би стариня ваша з самого стиду перед селом. Тогди і вам і нам смерть смертельна! Тепер ми кажемо вам нарозумне: хочете коло книжки степенити, то їдьте до шкіл, а ми послідну дранку з себе здоймемо і будемо вас бечувати, а як кібзуєте, що не маєте тої волі, то вертайте назад ’д хаті і не калічте ні нас, ні себе самих! Кажіт, чи їдете дальше, чи вертаєте?"

Хлопці, неначе обзубелані тими словами, похнюпилися і питалися себе очима.

Дєді натискали: "Кажіт, шо вибираєте, чи каламар, чи мазницю?"

А вуйко Мартинюк додавали: "Чи колач, чи малай?"

Дєді підганяли: "Чи постіл, чи черевик, чи нужду, чи гаразд, чи лиху, чи добру долю, чи муку, чи житє?"

Хлопці гризли пальці і дивилися на злісного Михайла, а вуйко Мартинюк ніби відгадував, що вони, видко, не хотять їхати до шкіл, коли так мовчать.

На то злісний Михайло вицідив крізь зуби, що хоче їхати до шкіл, а за ним то само повторили і попи, і учитель.

Вуйко Мартинюк говорив дальше: "Не штука, що ви хочете бути панами, але чи писано вам панство? Всі ми під сонцем жиємо, всім нам писана доля. Нарубайте смеречини та й накладіт ватру. Як дим буде стелитися до землі, то видко ділу, що землиця — то доля ваша: а як дим підоймеся вгору — то писано вам панство!"

Хлопці розбіглися на всі боки і хутко поприносили галуззя та й розіклали ватру.

Дєді вп’ялили очі у ватру.

Зелена смеречина тріскала, порскала, неначе лютилася, і раптом спалахнула.

Біленька хмарка диму, як колач, полетіла вгору понад голови дєдів, понад ліщину, понад березину і присіла на дубині, а коли узріла, що дєді поздіймали капелюхи та показують її руками хлопцям і радуються усім серцем, — то підлетіла вище і ще вище…

Вже дєді посідали на вози, вже їхали з хлопцями до доброї долі, а та біла хмарка все вгорі перед ними та й все підоймається вище та вище…

Межи землею та сонцем розколядувалася новая радість.

Бо як дим вгору підоймається, то отим хлоп’ячим голубим і зеленим оченятам в овечих корушинках писаний легкий хліб…

Такий легкий і білий, як пухкий колач…

1925 р.